

تحلیل جایگاه مؤلفه‌های آموزش جهانی در محتوای کتاب‌های درسی پایه ششم دوره ابتدایی ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۹۳/۴/۳۰

حسن نجفی *

تاریخ تأیید مقاله: ۹۳/۶/۳

رضا جعفری هرندی **

رضا وفایی ***

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، تحلیل میزان توجه کتاب‌های درسی پایه ششم دوره ابتدایی به مؤلفه‌های آموزش جهانی (رشد و توسعه، محیط زیست، فرهنگ، شهروندی، بهداشت و سلامت، صلح، دوستی، برابری و عدالت، و فناوری اطلاعات) است. روش پژوهش، توصیفی از نوع تحلیل محتوا بوده و رویکرد آن کاربردی است. با توجه به ماهیت موضوع پژوهش و محدودیت جامعه آماری از نمونه‌گیری صرف‌نظر شده، از این رو جامعه آماری شامل همه کتاب‌های درسی پایه ششم دوره ابتدایی بوده که وزارت آموزش و پرورش در سال ۱۳۹۲ چاپ کرده است. نتایج پژوهش، که با استفاده از شاخص‌های آمار توصیفی مورد بررسی قرار گرفته، عبارت‌اند از: ۱. در مجموع ۷۷۱ مرتبه به مؤلفه‌های مربوطه توجه شده که میزان آن در کتاب‌های فارسی بخوانیم، هدیه‌های آسمان، تعلیمات اجتماعی، علوم تجربی، ریاضی، تفکر و پژوهش، کار و فناوری به ترتیب ۳۲، ۲۹، ۱۱۹، ۵۳، ۵۰، ۳۱، ۴۵۷ مرتبه بوده است. ۲. در بین مؤلفه‌های مختلف بیشترین توجه به «فناوری اطلاعات» (۴۶۸ مرتبه) و کمترین توجه به «صلح، دوستی، برابری و عدالت» (۲۹ مرتبه) بوده است.

واژگان کلیدی: تحلیل محتوا، کتاب‌های درسی، آموزش جهانی، ششم ابتدایی.

* کارشناسی ارشد مطالعات برنامه درسی دانشگاه شاهد. Email: hnajafih@yahoo.com

** استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه قم. Email: rjafarih@yahoo.com

*** کارشناسی ارشد مطالعات برنامه درسی دانشگاه شاهد. Email: vafaeireza10@yahoo.com

مقدمه

نهاد آموزش و پرورش باید افرادی را برای زندگی تربیت کند، از این رو طبیعی است که همواره نگاهی به آینده داشته باشد؛ به گونه ای که با تحلیل شرایط زندگی در سال های آتی، مشکلات، نیازها، امکانات و محدودیت ها را فهرست کند، در برنامه ریزی فعالیت های آموزشی خود به دانش آموزان توانایی ببخشد و در آنها برای استفاده بهتر از فرصت های آینده، چاره اندیشی برای مشکلات و نیازها و اجرایی کردن برنامه های آینده، توانایی ایجاد کند (قائدی، ۱۳۸۵: ۱۹۵).

اگرچه پیش بینی دقیق دورنمای آموزش و پرورش، حتی برای یک دهه یا یک نسل امکان پذیر نیست، اما می توان گرایش هایی اصلی را تشخیص داد و در کتاب های درسی اعمال کرد که نه تنها در مشخص کردن سمت و سوی آموزش و پرورش دخیل اند، بلکه در تعیین مسیر توسعه اجتماعی نیز مؤثرند (وازی^۱، ۱۹۹۰: ۳۶).

کتاب در نظام برنامه درسی متمرکز ایران اهمیت ویژه ای دارد، به طوری که اغلب فعالیت های آموزشی و پرورشی مدارس در چارچوب کتاب درسی و محتوای آن انجام می گیرد (دیبایی صابر و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۰). محتوای درس ها در بردارنده مجموعه ای از دانش ها (حقایق، تبیین ها، اصول و تعاریف)، مهارت ها و فرایندها (خواندن، نوشتن، حساب کردن، تفکر منطقی، تصمیم گیری و ایجاد ارتباط) و ارزش ها (خوب و بد، صحیح و غلط، و زشت و زیبا) است (ملکی، ۱۳۸۹: ۶۸)، که دانش آموز در ضمن آموزش یا در فرایند یاددهی - یادگیری با آن در تعامل قرار می گیرد (نوربان، ۱۳۸۹: ۶۵). اصطلاح «محتوای برنامه درسی» نه تنها به قسمت های سازمان یافته ای اطلاق می شود که به گونه ای منظم یک رشته علمی را تشکیل می دهند، بلکه شامل وقایع و پدیده هایی است که به نحوی با رشته های مختلف علمی در ارتباط اند. به عقیده کانلی^۲ (۲۰۰۶) نیز محتوای برنامه درسی، حقایق خاص، عقاید، اصول و مسائلی را شامل می شود که در درسی خاص گنجانده شده است.

تهیه و تدوین محتوای کتاب های درسی باید بر اساس اصول برنامه ریزی درسی باشد. در این زمینه باید به تناسب محتوا با نیازها، علایق و تجربیات زندگی دانش آموزان توجه شود، به علاوه برخی ضوابط عملی انتخاب محتوا از جمله ارتباط با مسائل روز،

1. Vazy.

2. Connelly.

توجه به میراث فرهنگی و پایه‌ای برای آموزش مداوم، و فرصت مناسب برای فعالیت‌های یادگیری چندگانه نیز باید مدنظر باشد؛ (Marsh, ۲۰۰۳: ۱۱۱).

کتاب‌های درسی بهترین مرجعی هستند که با آنها می‌توان مفاهیم روز جهانی را آموزش داد و از آنجا که دانش‌آموزان ابتدایی نسبت به محیط اطرافشان کنجکاوند، گنجاندن این مفاهیم در کتاب‌های این دوره برای برخوردی هرچه صحیح‌تر با آن مسائل مناسب‌تر است.

تحولات جهانی، از جمله گسترش روزافزون دامنه ارتباطات به یاری پیشرفت‌های علمی و فناوریانه، سبب پیوستگی و درهم‌تنیدگی مسائل جهانی شده است. این وضعیت جدید اقتضائات و الزاماتی را در همه حوزه‌های تأثیرگذار زندگی انسان و ابعاد فردی و اجتماعی به دنبال داشته است که آموزش و پرورش به‌طور عام و حوزه برنامه‌های درسی نیز به‌طور خاص از این امر مستثنا نبوده‌اند. در این زمینه، آموزش و پرورش همچون سایر نهادها در خلأ عمل نمی‌کند و نه تنها جزئی از کل به حساب می‌آید، بلکه در معاملات بین‌المللی نیز جزئی از کل نظام جهانی به شمار می‌رود و بالطبع، با سایر جریان‌های اجتماعی در کنش متقابل است. آموزش و پرورش به‌شدت تحت تأثیر رویکردهای جهانی قرار دارد و با توجه به اهداف مهم مدرسه، که آماده‌سازی کودکان و نوجوانان برای زندگی در جامعه است، انتظار می‌رود با رویکردهای جهانی هم‌سو و هم‌جهت باشد، که اگر نباشد منسوخ خواهد شد و آموزش‌های غیررسمی و فراملی جای آن را خواهد گرفت. آموزش و پرورش برای پویایی و بالندگی ناگزیر است مدرسه را به دنیای واقعی پیوند بزند و در کنار ارائه دانش‌های تخصصی در رشته‌های علمی، به دانش‌آموزان کمک کند دانش و مهارت‌هایی کسب کنند که بتوانند در مواجهه با وضعیت و اقتضائات عصر جدید، از جمله جهانی شدن، موفق باشند. در جهانی که فناوری روزبه‌روز پیشرفت می‌کند و دانش به‌نحو روزافزون تولید می‌شود، آموزش و پرورش باید بیش از مجموعه‌ای خاص از اطلاعات را تعلیم دهد، به بسط و شکوفایی قابلیت‌های انسان پردازد و مهیای پرورش شهروند جهانی باشد (عطاران، ۱۳۸۲: ۲۶).

در گذشته‌ای نه‌چندان دور، می‌شد تصور کرد که نظام‌های تعلیم و تربیت بدون توجه به تنوع و گوناگونی فرهنگ‌ها و باورهای مردم در دیگر سرزمین‌ها، و آنچه خارج از مرزهای جغرافیایی قراردادی می‌گذرد؛ برنامه‌ریزی کنند، اما امروزه با از میان رفتن

مرزهای قراردادی سنتی و با توجه به تأثیر تحولات یک منطقه بر دیگر مناطق جهان، ناگزیر باید در امر برنامه ریزی و به خصوص تألیف و تدوین برنامه های درسی به این مهم توجه شود. در عصر مبادله اطلاعات، تصور انسان و ویژگی های او تنها در درون جامعه ای خاص ممکن نیست و نمی توان از تأثیر جامعه به معنای جهانی آن غافل بود. در این زمینه، باید از شوک آموزشی و تأخر فرهنگی جلوگیری کرد، و نخستین گام، شناخت وضعیت موجود، و کمبودها و کاستی های آن در مقایسه با وضعیت مطلوب است (کاردان، ۱۳۸۱: ۱۵-۱۴).

با پذیرش اهمیت توجه به ابعاد جهانی در امر تعلیم و تربیت و ضرورت توجه به آموزش آن در برنامه درسی، اگر آموزش و پرورش بخواهد در جهت توجه به تحولات جهانی حرکت کند، باید به مواردی از قبیل رشد و توسعه، محیط زیست، فرهنگ شهروندی، بهداشت و سلامت، صلح، دوستی و برابری و عدالت و فناوری و اطلاعات و... توجه داشته باشد. در همه این موارد آموزش صحیح حکم پیشگیری اولیه را دارد. برنامه های درسی محمل مناسبی برای ارائه دانش، تغییر نگرش و آموزش مهارت هایی به دانش آموزان، بزرگسالان و تصمیم گیرندگان اولیه خواهند بود. بررسی وضعیت موجود کتاب های درسی از این نظر مهم است که تصویر دقیقی از کم و کیف توجه به این مضامین به دست می دهد و در حکم بررسی وضعیت موجود، بینش های لازم را برای برنامه ریزان و دست اندرکاران طراحی برنامه های درسی به منظور تدوین برنامه ها و پوشش دادن حیطه ها و برنامه های درسی پنهان و مغفول فراهم می آورد.

در بررسی پیشینه پژوهش مشخص شد که بررسی هایی در حیطه مقاله حاضر انجام شده که در ادامه به برخی از آنها اشاره می شود.

بر اساس مقاله حکیم زاده و همکاران (۱۳۸۶) با عنوان «تحلیل محتوای کتاب های درسی دوره راهنمایی با توجه به مسائل و مباحث روز جهانی در حوزه برنامه های درسی»، در حالی که به آموزش محیطی و چندفرهنگی بیش از حد انتظار و به آموزش شهروندی و توسعه در حد انتظار پرداخته شده، به آموزش سلامت، برابری، صلح و حقوق بشر، و همچنین آموزش رسانه ها و فناوری اطلاعات کمتر از حد انتظار پرداخته شده است.

حکیم زاده (۱۳۸۷) در مقاله ای دیگر با عنوان «بررسی مبانی فلسفی برنامه آموزش

جهانی و مقایسه آن با مبانی فلسفی نظام تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران»، نشان داد که بین مبانی فلسفی برنامه آموزش جهانی با مبانی فلسفی نظام آموزش و پرورش ایران ناهمخوانی هایی در زمینه های مختلف از جمله جوهر هستی، مبدأ و مقصد حیات، نسبی بودن معرفت، منابع ارزش ها و جایگاه انسان در جهان وجود دارد.

کدیور (۱۳۸۴) نیز در مقاله ای با عنوان «ضرورت آموزش شهروندی در جامعه جهانی»، با اشاره به این نکته که انسان فرهیخته ناگزیر خواهد بود فردا خود را برای زندگی در دنیای جهان شمول و فراگیر مهیا کند، توجه به این موارد را در برنامه های آموزش شهروندی ضروری دانسته است: توانایی دیدن مسائل و نحوه برخورد با آنها در مقام شهروند جامعه جهانی، همکاری با دیگران و پذیرفتن مسئولیت، توانایی پذیرش و تحمل تفاوت های فرهنگی، تمایل به حل تعارضات خود با دیگران به روش های مسالمت آمیز، حفظ محیط زیست، تمایل به دفاع از حقوق بشر و مشارکت در فعالیت های سیاسی در سطح محلی، ملی و بین المللی.

جعفری و همکاران (۱۳۸۴) در پژوهشی با عنوان «بررسی جهانی شدن در نظام های نوین آموزشی» به این نتیجه رسیده اند که برای گروه های درون مدرسه ای و اجتماع بیرونی، برنامه درسی آموزش جهانی در مدارس ایجاد شود و برنامه ریزان، دست اندرکاران و مربیان نظام آموزشی؛ فعالیت هایی را در راستای آموزش جهانی برعهده گیرند که شامل موارد زیر باشد:

۱. اصلاح هدف های کلی و عینی در برنامه های درسی.
۲. بسط محتوای آموزش جهانی به اندازه ای که در برنامه درسی منعکس شود.
۳. تقاضا برای برنامه درسی آموزش جهانی برای گروه های درون مدرسه ای و گروه های اجتماع بیرونی.

مهر محمدی (۱۳۸۴) در مقاله ای با عنوان «تعلیم و تربیت، فرهنگ و جهانی شدن»، به مقوله جهانی شدن و پیامدهای آن برای تعلیم و تربیت پرداخته و با بررسی رویکردهای متفاوت به فرهنگ و تعلیم و تربیت، برنامه آموزش جهانی را معرفی کرده است.

آدمزاده (۱۳۸۴) در پژوهشی با عنوان «تأثیر جهانی شدن بر تعلیم و تربیت» به این نتیجه رسیده که امروزه بیش از گذشته ناگزیریم به جهان و مسائل آن بیندیشیم. جهانی شدن واقعیتهای انکارناپذیر است که نه فقط در حوزه اقتصاد وارد شده، بلکه دیگر

جوانب زندگی بشر، از جمله تعلیم و تربیت، را نیز دستخوش تغییر کرده است. بر اساس یافته‌های این پژوهش باید صحیح‌ترین شیوه برخورد با آن را، که مناسب آموزش و پرورش باشد، برگزید زیرا آموزش و پرورش نقش مهمی در تحول جهان دارد و آموزش و پرورش جهانی باید بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد.

لیم^۱ (۲۰۰۸) در پژوهشی که با محوریت «آموزش شهروند جهانی و برنامه درسی مدارس» انجام داده، اقدام به طراحی متنی معنادار برای یادگیری مشارکتی مؤلفه‌های آموزش شهروند جهانی به‌ویژه مؤلفه‌های زیست‌محیطی، اجتماعی و فرهنگی کرده است. مک دونالد^۲ (۲۰۰۳) در پژوهشی با عنوان «رویکردهای سنتی به آموزش شهروندی، جهانی شدن، به طرف یک چارچوب برای آموزش صلح» بیان کرده است که آموزش شهروندی در قلمرو مطالعات اجتماعی باید دانش‌آموزان را به دانش‌ها، نگرش‌ها، مهارت‌ها، ارزش‌ها و حالات رفتاری مناسبی مجهز کند تا بتوانند به‌صورت فعال و آگاهانه با چالش‌های قرن بیست و یکم مواجه شوند. محقق نتیجه گرفته است که در چارچوب چشم‌انداز آموزش صلح جهانی، باید پنج موضوع اساسی در زمینه آموزش شهروندی مورد توجه قرار گیرد: درک هویت؛ حقوق و برخوردها؛ مسئولیت‌ها، تکالیف و تعهدات؛ مشارکت و فعالیت در امور عمومی؛ ارزش‌های اجتماعی.

کنت^۳ (۲۰۰۳) در پژوهشی با عنوان «جهانی شدن و آموزش جهانی برای تربیت شهروندان جهان» با تأکید بر اهمیت برنامه‌های درسی جهان‌نگر، برنامه‌های درسی ۵۲ کشور جهان را مطالعه کرد که نتایج نشان داد محیط زیست، توسعه، ارتباطات بین‌فرهنگی، صلح و حقوق بشر، جمعیت، بهداشت (ایدز) و تبعیض نژادی مهم‌ترین مؤلفه‌های آموزش جهانی‌اند.

کِرک‌وود^۴ (۲۰۰۱) در پژوهشی با مطرح کردن ابعادی برای فهم دیدگاه جهانی، دانش‌آموز را برای دستیابی به آگاهی جهانی آماده می‌کند. این ابعاد شامل آگاهی دیدگاهی، آگاهی از وضع کره زمین، آگاهی از فرهنگ‌های مختلف و آگاهی از تغییرات جهانی است. دانش‌آموزان برای رسیدن به اولین بعد، باید دیدگاه‌های سایر مردم را

1. Lim.

2. Macdonald.

3. Kenneth.

4. Kirkwood.

درک کنند. بعد دوم یعنی آگاهی از وضع کره زمین نیازمند درک شرایط جهان و وسایل جهانی مانند رشد جمعیت، کمبود منابع و درگیری‌های داخلی و خارجی است و دانش‌آموزان باید از دنیای اطرافشان آگاهی داشته باشند. در بعد سوم ارتباط مداوم با فرهنگ‌های دیگر؛ فاصله‌های فرهنگی را کم می‌کند. برای داشتن آگاهی از تغییرات جهانی، که بعد چهارم است، فرد باید دنیا را به صورت نظامی به هم مرتبط از سازوکارهای پیچیده و نتایج غیرقابل پیش‌بینی بشناسد.

گولدشتاین و سلبی^۱ (۲۰۰۰) در کتاب آموزش و پرورش برای صلح، عدالت اجتماعی و محیطی، مواردی را توضیح داده‌اند که برای تحقق چنین آموزشی باید در محتوای برنامه‌های درسی لحاظ کرد.

توماس^۲ و همکاران (۱۹۹۵) در پژوهشی با عنوان «راهنمایی برای مطالعات جهانی و بین‌المللی در تعلیم و تربیت» چک‌لیستی تهیه کرده‌اند که در آن میزان توجه به مؤلفه‌های آموزش جهانی در محیط مدرسه و برنامه‌های درسی ارزشیابی شده است. این چک‌لیست توجه به مفاهیمی مانند احترام به تنوع و آموزش‌های چندفرهنگی، مسائل بین‌المللی، صلح و نبود خشونت، توجه به ارتباط با مردم جهان، توجه به میراث مشترک انسان در تولید علم، آلودگی محیط زیست و لزوم توجه به حفاظت از سیاره زمین به مثابه مکان زیستی مشترک همه انسان‌ها را در متن کتاب‌های درسی مورد تأکید قرار می‌دهد.

در سال‌های اخیر، سازمان علمی - فرهنگی آموزش ملل متحد (یونسکو) با برگزاری کنفرانس‌های بین‌المللی، چشم‌انداز جدیدی را به آموزش قرن بیست و یکم گشوده است. این دیدگاه بر لزوم تجهیز افراد برای بهره‌مندی از فرصت‌های یادگیری در زندگی، هم از بُعد افزایش دانش، مهارت و نگرش و هم از بُعد هماهنگی با جهان پیچیده، وابسته و در حال تغییر تأکید دارد.

این پژوهش تلاش کرده است تا از طریق تحلیل محتوای کتاب‌های درسی پایه ششم دوره ابتدایی ایران میزان توجه این کتاب‌ها را به مؤلفه‌های آموزش جهانی در حوزه برنامه درسی بررسی و مستندسازی کند.

1. Goldstein and Selby.

2 Thomas.

روش پژوهش

با توجه به تحلیل کمی، عینی و نظام‌مند کتاب‌های درسی در زمینه توجه به مؤلفه‌های آموزش جهانی و همچنین ابزار مورد استفاده، روش پژوهش توصیفی و از نوع تحلیل محتواست. تحلیل محتوا به عنوان یکی از رایج‌ترین فنون جمع‌آوری اطلاعات، در مورد آن دسته از مسائل پژوهشی به کار می‌رود که با توصیف ویژگی‌های مورد نظر می‌توان به طور مستقیم به آنها پاسخ داد (باردن^۱، ۱۳۷۴: ۸۷). واحد ثبت در این تحقیق، مضمون است. واحد ثبت به بخش معنادار و قابل رمزگذاری محتوا اطلاق می‌شود و روش شمارش نیز فراوانی است. مقوله‌بندی در این تحقیق با روش جعبه‌ای است، یعنی طبقات (مقوله‌ها) قبل از اجرای تحقیق تعیین می‌شوند و به همین دلیل به آن، روش از پیش تعیین شده نیز می‌گویند (نوریان، ۱۳۸۹: ۶۸).

جامعه آماری این پژوهش شامل کتاب‌های درسی پایه ششم دوره ابتدایی بوده که وزارت آموزش و پرورش در سال ۱۳۹۲ چاپ کرده است. با توجه به ماهیت موضوع پژوهش و محدودیت جامعه آماری از نمونه‌گیری صرف‌نظر شده و کل جامعه آماری به عنوان نمونه در نظر گرفته شده است.

ابزار گردآوری داده‌ها، چک‌لیست تحلیل محتوای کتاب‌های درسی بوده که به منظور آن، ابتدا نتایج پژوهش‌های انجام شده در زمینه مؤلفه‌های آموزش جهانی و همچنین متون مطرح و موجود در زمینه فوق به منظور دستیابی به محورها و مؤلفه‌های مفهومی مرتبط با موضوع، مطالعه و بررسی شده که نتایج این بررسی با ۱ محور و ۷ مؤلفه کلان و ۳۸ مؤلفه خرد در جدول ۱ آمده است. گفتنی است مؤلفه‌های مفهومی (واژه‌ها و مضامین) وقتی لحاظ می‌شوند (شمرده می‌شوند) که در متون کتاب‌ها معنای مؤلفه‌های آموزش جهانی را بدهند.

به منظور حصول اطمینان از وجود روایی^۲، محورها و مؤلفه‌های مفهومی استخراجی اولیه در اختیار گروهی از صاحب‌نظران برنامه درسی گذاشته و از آنها خواسته شد این محورها و مؤلفه‌ها را از نظر درجه تناسب با مفاهیم مرتبط با مسائل روز جهانی در طیفی از یک تا پنج ارزش‌گذاری کنند. نتیجه بررسی ارزش‌گذاری‌های آنها تأیید محور

1. Bardn.
2. Validity.

جدول ۱: مؤلفه‌های مربوط به آموزش جهانی

مؤلفه‌های کلان	مؤلفه‌های خرد	محور
۱. رشد و توسعه	درک و اهمیت کار، آشنایی با اهمیت علم و دانش، توجه به افزایش جمعیت، برابری بیشتر در نظام تجارت جهانی، اهمیت صرفه‌جویی و استفاده درست از منابع.	آموزش جهانی
۲. محیط‌زیست	توجه به مشکلات محیط زیست و لزوم حفظ آن، معرفی سیاره زمین در حکم مکان مشترک زیستی، حفظ جنگل‌ها و اهمیت درختکاری و فضای سبز، حفظ زیست‌بوم‌ها، رعایت حقوق حیوانات.	
۳. فرهنگ	انعکاس تنوع قومی، نژادی و دینی، محیطی و مذهبی، مطالعه فرهنگ‌های دیگر مردم جهان، تقویت روحیه تحمل و پذیرش افکار متفاوت، ارتباط بین همه فرهنگ‌ها.	
۴. شهروندی	مشارکت فعالانه در تصمیم‌گیری جامعه، توجه به فعالیت‌های گروهی، داشتن روحیه قانون‌مداری و احترام به قوانین و مقررات جامعه، معرفی سازمان‌های دولتی و وظایف دولت، درک اهمیت مردم‌سالاری، معرفی سازمان‌های بین‌المللی.	
۵. بهداشت و سلامت	بهداشت جسمانی و توجه به نظافت شخصی، آشنایی با کارکرد بدن و اعضای آن، تغذیه سالم و حفظ بهداشت محیط، کنترل هیجان‌ها و بروز احساسات به شکل صحیح، آگاهی در مورد بیماری‌ها، سوء مصرف مواد، زیان استعمال دخانیات، و اهمیت ورزش و تندرستی.	
۶. صلح، دوستی، برابری و عدالت	عفو و بخشش و نبود خشونت و درگیری، درک اهمیت صلح در زندگی انسان، پرورش دانش، نگرش‌ها و مهارت‌های لازم برای دفاع از حقوق خود و دیگران، به رسمیت شناختن تفاوت‌های فردی و احترام به حرمت انسان، حق آزادی و آزادی بیان.	
۷. فناوری اطلاعات	ارتباط با مدارس و دیگر دانش‌آموزان در سایر مناطق از طریق اینترنت، آگاهی از تأثیر رسانه‌ها، مهارت‌های جست‌وجوی اطلاعات و استفاده از فناوری‌های جدید برای بهبود عملکرد درسی، آموزش استفاده از کامپیوتر و برنامه‌های کاربردی آن.	

و مؤلفه‌های مفهومی دسته‌بندی شده در محورها با ارزش میانگین ۴/۳ بوده است. به علاوه، صاحب‌نظران و متخصصان یاد شده، در فرایند ساخت ابزار برای اطمینان از وجود روایی صوری و محتوایی ابزار، چک‌لیست تهیه شده اولیه را دوباره بررسی کردند و پس از اعمال نظرات اصلاحی، فرم نهایی ابزار در طیفی از یک تا پنج ارزش‌گذاری شد که این بار نیز، ارزش میانگین ۴/۶ به‌دست آمد.

برای تأمین پایایی^۱ ابزار از تکنیک اجرای مجدد استفاده شده است. بدین صورت که

1. Reliability.

فرم نهایی تهیه شده به‌طور هم‌زمان و مجزا در اختیار تحلیلگر محتوای متخصص دیگری نیز قرار داده شد که چند درس از برخی کتاب‌ها را تحلیل کنند. پژوهشگر اصلی و متخصص مذکور، هم‌زمان ضریب هم‌بستگی داده‌های حاصل از تحلیل‌های انجام شده را محاسبه کردند که نتیجه به‌دست آمده مبین ضریب هم‌بستگی ۰/۸۹ بوده است.

با توجه به روش انجام پژوهش و همچنین نبود نمونه‌گیری و بررسی جامع هفت عنوان کتاب فارسی بخوانیم، هدیه‌های آسمان، تعلیمات اجتماعی، علوم تجربی، ریاضی، تفکر و پژوهش و کتاب کار و فناوری پایه ششم، تحلیل آماری داده‌های پژوهش در سطح توصیفی و تحلیلی انجام شده و در این ارتباط از شاخص‌های گرایش مرکزی و پراکندگی همچون فراوانی، درصد، میانگین، رتبه‌بندی و جدول‌های توصیفی استفاده شده است.

یافته‌ها

سؤال پژوهش: به چه میزان در محتوای کتاب‌های درسی پایه ششم دوره ابتدایی ایران به مؤلفه‌های آموزش جهانی توجه شده است؟

بر اساس نتایج جدول ۲ و نمودارهای ۱ و ۲، مجموع فراوانی مؤلفه‌های تحلیل شده در کتاب‌های مورد بررسی ۷۷۱ مورد است. از بین کتاب‌های درسی تحلیل شده بیشترین توجه به مؤلفه‌های مفهومی را کتاب کار و فناوری با ۴۵۷ فراوانی یا ۵۹/۳ درصد و کمترین توجه را کتاب هدیه‌های آسمان با ۲۹ فراوانی یا ۳/۸ درصد داشته‌اند. در ادامه به تشریح تفصیلی هر یک از کتاب‌ها پرداخته می‌شود.

مجموع فراوانی مؤلفه‌های تحلیل شده در کتاب فارسی بخوانیم ۳۲ مورد و برابر با ۴/۲ درصد از کل فراوانی‌های تحلیل شده است. از بین مؤلفه‌های مفهومی تحلیل شده این کتاب، بیشترین توجه به مؤلفه‌های فرهنگ با ۹ فراوانی و صلح، دوستی، برابری و عدالت با ۷ فراوانی بوده و به مؤلفه‌های محیط زیست با ۱ فراوانی و رشد و توسعه با ۲ فراوانی، کمتر توجه شده است.

مجموع فراوانی مؤلفه‌های تحلیل شده در کتاب هدیه‌های آسمان ۲۹ مورد و برابر با ۳/۸ درصد از کل فراوانی‌های تحلیل شده است. از بین مؤلفه‌های مفهومی تحلیل شده

این کتاب بیشترین توجه به مؤلفه صلح، دوستی، برابری و عدالت با ۱۲ فراوانی بوده و به مؤلفه‌های محیط زیست و فناوری اطلاعات با ۲ فراوانی، کمتر توجه شده است.

مجموع فراوانی مؤلفه‌های تحلیل شده در کتاب تعلیمات اجتماعی ۱۱۹ مورد و برابر با ۱۵/۴ درصد از کل فراوانی‌های تحلیل شده است. از بین مؤلفه‌های مفهومی تحلیل شده این کتاب، بیشترین توجه به مؤلفه‌های فناوری اطلاعات با ۳۹ فراوانی و فرهنگ با ۳۰ فراوانی بوده و به مؤلفه‌های بهداشت و سلامت با ۲ فراوانی و صلح، دوستی، برابری و عدالت با ۴ فراوانی، کمتر توجه شده است.

مجموع فراوانی مؤلفه‌های تحلیل شده در کتاب علوم تجربی ۵۳ مورد و برابر با ۶/۹ درصد از کل فراوانی‌های تحلیل شده است. از بین مؤلفه‌های مفهومی تحلیل شده این کتاب بیشترین توجه به مؤلفه‌های بهداشت و سلامت با ۲۱ فراوانی و محیط زیست با ۱۵ فراوانی بوده و به مؤلفه‌های فرهنگ و صلح، دوستی، برابری و عدالت با ۲ فراوانی، کمتر توجه شده است.

مجموع فراوانی مؤلفه‌های تحلیل شده در کتاب ریاضی ۵۰ مورد و برابر با ۶/۵ درصد از کل فراوانی‌های تحلیل شده است. از بین مؤلفه‌های مفهومی تحلیل شده این کتاب بیشترین توجه به مؤلفه‌های محیط زیست با ۱۲ فراوانی و شهروندی با ۱۰ فراوانی بوده و به مؤلفه‌های رشد و توسعه با ۳ فراوانی و صلح، دوستی، برابری و عدالت با ۴ فراوانی، کمتر توجه شده است.

مجموع فراوانی مؤلفه‌های تحلیل شده در کتاب تفکر و پژوهش ۳۱ مورد و برابر با ۴ درصد از کل فراوانی‌های تحلیل شده است. از بین مؤلفه‌های مفهومی تحلیل شده این کتاب بیشترین توجه به مؤلفه‌های فرهنگ با ۸ فراوانی و محیط زیست با ۷ فراوانی بوده و به مؤلفه‌های فناوری اطلاعات با ۱ فراوانی و رشد و توسعه و بهداشت و سلامت با ۳ فراوانی، کمتر توجه شده است.

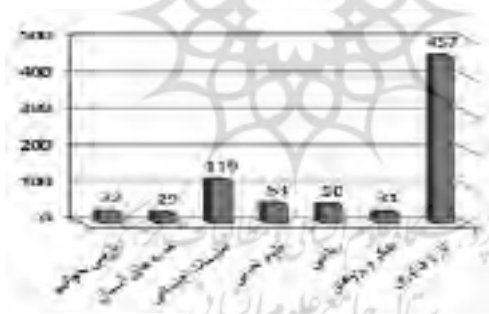
مجموع فراوانی مؤلفه‌های تحلیل شده در کتاب کار و فناوری ۴۵۷ مورد و برابر با ۵۹/۳ درصد از کل فراوانی‌های تحلیل شده است. از بین مؤلفه‌های مفهومی تحلیل شده این کتاب بیشترین توجه به مؤلفه فناوری اطلاعات با ۴۱۰ فراوانی بوده و به مؤلفه‌های شهروندی با ۲ فراوانی و رشد و توسعه و با ۴ فراوانی، کمتر توجه شده است.

جدول ۲: نتایج تحلیل کتاب های درسی پایه ششم دوره ابتدایی ایران به لحاظ میزان توجه به مؤلفه های آموزش جهانی

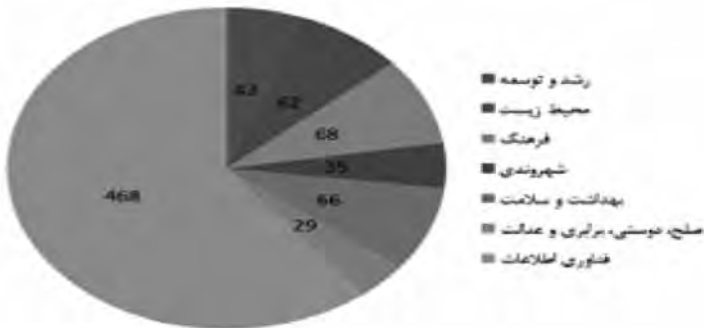
مؤلفه ها	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	مجموع	
کتابها	فراوانی							فراوانی	درصد
فارسی بخوانیم	۲	۱	۴/۲	۴	۶	۷	۳	۳۲	۴/۲
هدیه های آسمان	۳	۲	۳/۸	۳	۱۲	۳	۲	۲۹	۳/۸
تعلیمات اجتماعی	۲۳	۱۳	۱۵/۴	۸	۲	۴	۳۹	۱۱۹	۱۵/۴
علوم تجربی	۵	۱۵	۶/۹	۳	۲۱	۲	۵	۵۳	۶/۹
ریاضی	۳	۱۲	۶/۵	۱۰	۷	۴	۸	۵۰	۶/۵
تفکر و پژوهش	۳	۷	۴	۵	۳	۴	۱	۳۱	۴
کار و فناوری	۴	۱۲	۵۹/۳	۲	۱۵	۵	۴۱۰	۴۵۷	۵۹/۳
مجموع	۴۳	۶۲	۶۸	۳۵	۶۶	۲۹	۴۶۸	۷۷۱	۱۰۰
درصد	۵/۶	۸	۸/۸	۴/۵	۸/۶	۳/۸	۶۰/۷	۱۰۰	***

نمودار ۱: نتایج تحلیل کتاب های درسی ششم ابتدایی به لحاظ توجه به مؤلفه های آموزش جهانی

نمودار ۲: نتایج تحلیل میزان توجه به مؤلفه های آموزش جهانی

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف تحلیل میزان توجه هفت کتاب درسی پایه ششم دوره ابتدایی به مؤلفه‌های آموزش جهانی در راستای سؤال اصلی پژوهش انجام شد و طی آن هفت مؤلفه مرتبط با آموزش جهانی در محتوای این کتاب‌ها بررسی شد. بر اساس نتایج به دست آمده، کتاب‌های درسی کار و فناوری و تعلیمات اجتماعی به ترتیب با ۴۵۷ و ۱۱۹ فراوانی بیشترین توجه را به مؤلفه‌های مفهومی پژوهش داشته‌اند، اما در مقابل کتاب‌های درسی دیگر نتوانسته‌اند به‌نحوی شایسته به مؤلفه‌ها بپردازند و در بسیاری از دروس این کتاب‌ها به این موضوع پرداخته نشده است. در میان مؤلفه‌های بررسی شده بیشترین توجه به مؤلفه فناوری اطلاعات با ۴۶۸ فراوانی و کمترین توجه به مؤلفه صلح، دوستی، برابری و عدالت با ۲۹ فراوانی بوده است. در مجموع، باید گفت کتاب‌های درسی وظیفه انتقال و اشاعه مؤلفه‌های آموزش جهانی به کودکان را برعهده دارند. نتایج پژوهش میزان توجه کتاب‌های درسی را به مفاهیم مرتبط با مؤلفه‌های آموزش جهانی تعیین کرد و نقاط قوت و ضعف آن بیان شد. گفتنی است میزان توجه فعلی به مؤلفه‌های آموزش جهانی به دلایلی همچون نگرش برنامه‌ریزان درسی، ترجیح‌های مؤلفان کتاب‌های درسی به مباحث مختلف، محدودیت در حجم کتاب‌های درسی و تلقی کافی بودن فراوانی‌های بیان شده در کتاب‌های درسی است که باید با بررسی‌های میدانی و استفاده از دیدگاه صاحب‌نظران، کافی بودن مباحث ارائه شده مورد بررسی دقیق‌تر قرار گیرد.

در ادامه به برخی از پیشنهاد‌های کاربردی اشاره می‌شود:

۱. محور‌ها و مؤلفه‌های پژوهش می‌تواند مورد استفاده کارشناسان دفتر تألیف کتاب‌های درسی قرار گیرد تا هنگام نوشتن یا تغییر یا اصلاح از آن استفاده کنند. در حال حاضر با توجه به تغییر در نظام آموزشی و تغییر دوره ابتدایی از پنج سال به شش سال و تغییر در کتاب‌های درسی این دوره، موقعیت مناسبی ایجاد شده است. نتایج پژوهش نیز می‌تواند زمینه‌ای را برای بررسی و بازنگری محتوای کتاب‌های درسی فراهم کند تا دست‌اندرکاران تألیف کتاب‌های درسی با مرور نتایج به دست آمده به زمینه‌های موجود و احیاناً غفلت‌های انجام شده بیشتر واقف شوند و در بازنگری‌های پیوسته برنامه‌های درسی و پشتیبانی آنها در سیستم آموزشی کشور به اصلاح، ترمیم و تکمیل مطالب کتاب‌های درسی یاد شده بپردازند.

۲. همه کتاب‌های مورد بررسی، همچنان عرصه توجه بیشتر به این مبحث مهم (مؤلفه‌های آموزش جهانی) را در خود داشته‌اند به طوری که طی بحث و نتیجه‌گیری مواردی از فرصت‌های احتمالی موجود در کتاب‌های درسی که مورد غفلت واقع شده، بازگویی و بازشناسی شده است. از این‌رو باید اذعان کرد برای ایجاد تغییر رفتار در کودکان و نوجوانان لازم است این موضوع از طرف نویسندگان در متن‌های مربوط به شیوه‌های مستقیم و غیرمستقیم در کتاب‌ها بیان شود. البته باید توجه داشت سطح آموزش برخی از مفاهیم مرتبط با مؤلفه‌های آموزش جهانی فراتر از دوره سنی ابتدایی است.

۳. در برخی از دروس کتاب‌های مورد بررسی، زمینه پرداختن روشن‌تر به محورهای مؤلفه‌های مفهومی مرتبط با مؤلفه‌های آموزش جهانی وجود داشته ولی چنانچه باید از این زمینه‌ها استفاده نشده است.

۴. مؤلفان می‌توانند با گنجانیدن مطالبی در خصوص مفاهیم مرتبط با مؤلفه‌های آموزش جهانی در برخی در تمرین‌های کتاب‌ها (ریاضی و علوم تجربی) بر رسالت خود در انتقال این مباحث از طریق کتاب‌های درسی موفق‌تر باشند.

۵. دست‌اندرکاران آموزش و پرورش می‌توانند به کمک آموزش‌های ضمن خدمت، اهمیت پرداختن به مفاهیم مرتبط با مؤلفه‌های آموزش جهانی را برای معلمان و... توضیح و تشریح کنند تا آنها در فرصت‌ها و مناسبت‌های گوناگون برای دانش‌آموزان تبیین نمایند و این مباحث به برنامه درسی پنهان یا مغفول تبدیل نشود.

۶. معلمان می‌توانند با دعوت از افراد مطلع در این حوزه به کلاس، موضوع را بهتر برای دانش‌آموزان تشریح کنند.

منابع

- آدم‌زاده، فاطمه (۱۳۸۴). تأثیر جهانی شدن بر تعلیم و تربیت. مجموعه مقالات اولین همایش ملی جهانی شدن و تعلیم و تربیت، تهران: وزارت امور خارجه.
- باردن، لورانس (۱۳۷۴). تحلیل محتوا. ترجمه ملیحه آشتیانی و محمد یمینی‌دوزی سرخابی، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- جعفری، ابراهیم، مصطفی شریف و عباس شایسته‌فر (۱۳۸۴). جهانی شدن و نظام‌های نوین آموزشی. مجموعه مقالات اولین همایش ملی جهانی شدن و تعلیم و تربیت، تهران: وزارت امور خارجه.
- حکیم‌زاده، رضوان (۱۳۸۷). «بررسی مبانی فلسفی برنامه آموزش جهانی و مقایسه آن با مبانی

- فلسفی نظام تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران». فصلنامه اندیشه های نوین تربیتی، سال چهارم، ش ۳: ۷۹-۱۰۴.
- دبیبایی صابر، محسن، حسین جعفری ثانی و محسن آیتی (۱۳۸۹). «میزان درگیری برنامه درسی فارسی دوره ابتدایی (پایه سوم و چهارم) با مهارت های سواد خواندن بر اساس مطالعه بین المللی پرلز». فصلنامه نوآوری های آموزشی، سال نهم، ش ۳۶: ۲۹ - ۴۹.
- عطاران، محمد (۱۳۸۲). جهانی شدن فناوری اطلاعات و تعلیم و تربیت، تهران: مؤسسه آفتاب مهر.
- کاردان، محمد علی (۱۳۸۱). «نوسازی و نوآوری در آموزش و پرورش امکانات و شرایط آن». فصلنامه نوآوری های آموزشی، سال اول، ش ۱: ۱۱-۲۰.
- قائدی، یحیی (۱۳۸۵). «تربیت شهروند آینده». فصلنامه نوآوری های آموزشی، سال پنجم، ش ۱۷: ۲۱۰ - ۱۸۳.
- کدیور، پروین (۱۳۸۴). ضرورت آموزش شهروندی در جامعه جهانی، مجموعه مقالات اولین همایش ملی جهانی شدن و تعلیم و تربیت، تهران: وزارت امور خارجه.
- ملکی، حسن (۱۳۸۹). برنامه ریزی درسی (راهنمای عمل). مشهد: پیام اندیشه.
- مهر محمدی، محمود (۱۳۸۴). تعلیم و تربیت فرهنگ و جهانی شدن، مجموعه مقالات اولین همایش ملی جهانی شدن تعلیم و تربیت، تهران: وزارت امور خارجه.
- نوریان، محمد (۱۳۸۹). تحلیل برنامه درسی دوره ابتدایی ایران. تهران: گویش نو.
- وازی، پرواز (۱۹۹۰). آموزش برای آینده. ترجمه مرکز تحقیقات سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش.
- Connelly, F (2006). **Teachers as Curriculum planners. The Ontario institute For Studies in Education**, Teachers College Columbia University.
- Kenneth, T (2003). **Globalizing Global Education to nurture world citizens**, Published at p.o box 789, Bloomington.
- Kirkwood, T (2001). **ourGlobal Age Requires Global Education: Clarifying Definitonal Ambiguties**. The Social Studies.
- Lim, C. P (2008). "Global citizenship education, school curriculum and games: Learning Mathematics, English and Science as a global citizen". Journal Computers & Education, Volume 51 Issue 3, P 10731093-.
- Marsh, C (2003). **Key Concepts For Understanding Curriculum**, London: Falmer press.
- Macdonald, L,G (2003). **Traditional Approaches To Citizen Education**, Globalization, Towards A Peace Education Framework Canada: Haouse University.
- Goldstein, T & Selby, D (2000). **Education for peace, social and environmental justice**, Sumach Press.
- Thomas, H. C, Gzarra F. R, And Smith A. F. (1995). **Guidelines For Global And International Studies Education, Challenges, Culture, Connections**. New York: Publications on the National Standards.